

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL ONLINE CONFERENCE

TEACHING FOREIGN LANGUAGES

TSUL ICON FLT

TASHKENT 2021

THE MINISTRY OF JUSTICE OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

An international scientific and practical online conference on the topic
**TSUL INTERNATIONAL CONFERENCE ON
TEACHING FOREIGN LANGUAGES
(TSUL ICON - FLT)**

Foreign languages department

Tashkent – 2021

**ЛИЦЕЙ ЎҚУВЧИЛАРИ ЎРТАСИДА ОЎЗАКИ ХОРИЖИЙ
НУТҚНИ РИВОЖЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИНИНГ ЎЗИГА ХОС
ХУСУСИЯТЛАРИ ТЎҒРИСИДА**

Г.Х.Уразова

Алишер Навоий номидаги

Тошкент Давлат ўзбек тили ва адабиёти

университети Академик лицейи ўқитувчиси

DOI 10.5281/zenodo.4963428

Чет тилини ўқитишнинг замонавий усуллари оғзаки-тилшунослик каби тоифаларга асосланган: вазият, рол, мавқе, жамоат, алоқа тури ва соҳаси, улар замонавий илм-фанда оғзаки мулоқот моделлари сифатида қаралади.

Коммуникатив вазиятни яратиш учун тўртта омилни ажратиш мумкин: 1) алоқа амалга ошириладиган ҳақиқий (вазият) ҳолатлар; 2) суҳбатдошлар ўртасидаги муносабатлар; 3) нутқ истаги; 4) нутқ учун янги муҳитни яратадиган алоқа ўрнатиш.

Ушбу омилларнинг ҳар бири, нутққа ўргатишнинг кўриб чиқиладиган усули, суҳбатдошларнинг нутқига маълум даражада таъсир қилади (мавзуни танлаш ва унинг ривожланиш йўналиши, тил воситаларини танлаш, унинг ривожланиши, ва бошқалар.)

Нутққа ўргатиш услубининг яна бир муҳим таркибий қисми - бу алоқа тури. Одамларнинг нутқий алоқалари мулоқотда иштирок этадиган шахслар сони, улар ўртасидаги муносабатларнинг моҳияти, маърузачининг ва тингловчининг ролларини алоқанинг бир ҳаракатида ўзгариши билан фарқ қиладиган шароитларда юзага келади - бу индивидуал, гуруҳлараро ва жамоавий алоқа.

Индивидуал мулоқотда икки киши иштирок этади. Гуруҳ мулоқотида бир нечта одамлар битта алоқа актида катнашадилар (дўстлар билан суҳбат, ўқув

машғулоти, учрашув). Жамоавий алоқа нисбатан кўп сонли шахслар билан амалга оширилади.

Ўз навбатида, мулоқотни расмий ва норасмийга ажратиш мумкин. Расмий алоқа ўзаро муносабатлари муайян ижтимоий вазифаларни бажариши билан белгиланадиган одамлар (ўқитувчи - ўқувчи, бошлиқ - бўйсунувчи) ўртасида пайдо бўлади. Бунга учрашувлар, интервьюлар, брифинглар, музокаралар кириши мумкин. Расмийлик ҳар қандай шаклда оммавий мулоқотга хосдир. Норасмий мулоқот одамларнинг хатти-харакатларида ҳам, нутқ охангида ҳам осонлик, эркинлик, кўпинча танишлик, лисоний воситаларни танлаш эркинлиги билан ажралиб туради.

Нутққа ўргатишнинг замонавий методикаси норасмий мулоқотнинг икки турини - иш юзасидан суҳбат ва эркин суҳбатни ажратиб туради. Иш юзасидан суҳбатни оғзаки бўлмаган фаолиятнинг зарур бўғини, оғзаки бўлмаган ҳаракатлардан келиб чиқадиган муаммоларни ҳал қилиш воситаси сифатида кўриш мумкин. Эркин суҳбат - бу мустақил алоқа фаолияти ёки шундай фаолиятки, унинг мақсади алоқа ўрнатиш, ўзаро тушуниш, билим, кўникмага, ижтимоий қадриятлар (эътиқодлар) тизимига, бошқа одамнинг хиссий ҳолатига таъсир ўтказишдир. Оғзаки мулоқотнинг ижтимоий-маданий соҳасида эркин суҳбат асосий, энг кенг тарқалган алоқа тури бўлиб хизмат қилади.

Шундай қилиб, мавжуд ўқитиш услубларининг афзалликлари куйидагиларни ўз ичига олади:

1. Коммуникатив вазиятнинг тўртта омилини ишлаб чиқиш: а) алоқа амалга ошириладиган ҳақиқий (вазият) ҳолатлар (шу жумладан, бегоналарнинг борлиги); б) коммуникаторлар ўртасидаги муносабатлар (субъектив равишда - суҳбатдошнинг шахсияти); в) нутқ мотивацияси; д) нутқ учун янги муҳитни яратадиган алоқа ўрнатиш.

2. Одатий коммуникатив вазиятни ривожлантириш, масалан: харидор ва сотувчи ўртасидаги суҳбат, ўқитувчи ўқувчи билан, олимлар ўртасидаги суҳбат, яқинлар учрашуви ва бошқалар.

3. Мулоқотнинг уч турини тақсимлаш: индивидуал, гуруҳлараро ва жамоавий.

4. Нутқий алоқа моделларини ишлаб чиқиш: а) расмий индивидуал алоқа; б) иш юзасидан суҳбат; в) эркин суҳбат; г) расмий гуруҳ суҳбати; д) гуруҳ суҳбатида монолог; е) жамоавий мулоқот.

5. Оғзаки мулоқотнинг саккизта соҳасини тақсимлаш: а) хизмат кўрсатиш соҳаси; б) оилавий соҳа; в) касбий ва меҳнат соҳаси; в) жамоат фаолияти соҳаси; г) маъмурий-ҳуқуқий соҳа; д) ўйинлар ва севимли машғулотлар соҳаси; е) оммавий кўнгилочар соҳа.

Замонавий ўқитиш методикасининг камчиликлари қаторига қуйидагилар киради.

а) фонетик нутқ қобилиятларини шакллантиришнинг ривожланмаганлиги; б) лексик нутқ кўникмаларини шакллантиришнинг такомиллашмаганлиги; в) ўқувчиларда индивидуал лексик ва семантик кўникмаларни ривожлантириш услублари ишлаб чиқилмаганлиги; г) монологик нутққа ўргатиш методикаси ишлаб чиқилмаганлиги.

Гапиришни ўрганишда асосий кийинчиликларга мотивацион муаммолар киради, масалан:

- ўқувчилар чет тилларида гаплашишдан уялишади, хато қилишдан қўрқишади, танқид қилинади;

- ўқувчилар нутқ вазифасини тушунмайдилар;

- ўқувчиларда муаммони ҳал қилиш учун тил ва нутқ воситалари етарли эмас;

- ўқувчилар маъруза мавзусини у ёки бу сабабларга кўра жамоавий муҳокамага жалб қилинмайди;

- ўқувчилар чет тилида мулоқотлар давомийлигини керакли даражада сақламайдилар.

Чет тилида сўзлашишни ўргатишнинг мақсади ўқувчининг нутқдан ташқари нутқ амалиётида ўқувчилар томонидан умумий қабул қилинган кундалик мулоқот даражасида фойдаланишга имкон берадиган бундай нутқ кўникмаларини шакллантиришдир.

Ушбу мақсадни амалга ошириш ўқувчиларда қуйидаги мулоқот қобилиятларини шакллантириш билан боғлиқ:

а) маълум бир алоқа ҳолатига, нутқ вазифасига ва коммуникатив ниятига мувофиқ равишда чет тилидаги матн ва нутқларни тушуниш ва шакллантириш;

б) ўзларининг нутқий ва нутқий бўлмаган хатти-ҳаракатларини, алоқа қоидаларини ва тили ўрганилаётган мамлакатнинг миллий-маданий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда амалга ошириш;

в) чет тилини ўзлаштиришнинг оқилона усулларида фойдаланиш, унда ўз-ўзини ривожлантириш.

Чет тилида мулоқот қилиш қобилияти, шунингдек, ўқувчиларда тилларни маданиятлараро алоқа воситаси сифатида ўзлаштириш жараёнини энг самарали қиладиган баъзи бир фазилатларни шакллантиришни назарда тутди.

Ҳозирда ўқувчида қуйидагиларни тарбиялаш ҳақида гап кетмоқда:

- ўрганилаётган тилга, ушбу тилда сўзлашадиган одамларнинг маданиятига қизиқиш ва ижобий муносабат;

- ўзини маълум бир лингвистик ва маданий хамжамиятга, шунингдек, умуминсоний онгга тегишли шахс сифатида тушуниш;

- чет тилини ўрганиш муҳимлигини англаш;

- ўз-ўзини тарбиялашга бўлган эҳтиёж.

Шунингдек, ўқувчиларнинг умумлисоний, интеллектуал, когнитив қобилиятларини, чет тилидаги мулоқотни ўзлаштириш асоси бўлган ақлий

жараёнларни, шунингдек, ҳиссиётларни, ўқувчиларнинг ҳис-туйғуларини, уларнинг мулоқотга тайёрлигини, турли ҳил жамоавий мулоқот маданиятининг ўзаро таъсирини ривожлантириш муҳимдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Denver, Steven L. Native Peoples of the World: An Encyclopedia of groups, cultures and contemporary issues. Armonk: Sharpe Reference, 2013.
2. Матенов Р.Б. ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ ВАРИАНТНОСТИ СИНТАКСИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. 1.
3. Матенов Р. Б. Речевые условия употребления синтаксических единиц сложного предложения и их вариантность //Молодой ученый. – 2014. – №. 3. – С. 837-840.
4. Raximovna, R. N. (2021). Comparison Of Pragmatic Value Of Antithesis In Fiction Texts. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, 12(6), 1195-1198.